

שם - המסכת

מתוך שפע העדיות שבידינו עולה כי השם 'יומא' למסכת, המופיע בדפוסים ובכתבי יד אחדים, בעיקר אלו של הבבלי יומא, אינו שמה המקורי. ברוב כתבי היד של סדר-משנה, בהם מופיעה כותרת ובה שם המסכת, השם הוא: כפורים או כיפורים. כך בקטעי הגניזה: ג2- מסכתא כיפורים, ג3- מסכת כפורים, ג4- כיפורים, ג5- בשם אל חי וקים כיפורים, ג7- מסכת כפורים, ג8- כיפורים, ג9- כפורים. בכ"י קאפמן- כיפורים. בכ"י פארמא - מסכת כיפורים. בכ"י {שסצב} מסכת כיפורים. בכ"י ל מסכת כיפורים. בכ"י פריז (330.1) - מסכת כיפורים. באוטוגרף הרמב"ם - מסכת כפורים.

באגרת רב שרירא גאון שואל השואל: (עמ' 6, 33, 47) - "מה טעם הקדימו כפורים לשקלים." בפרוש הגאונים לסדר טהרות: (עמ' 57, 70, 128) - כפורים. ובפירוש רבנו חננאל (ראש השנה כב, ב) - ... ובמסכת יוה"כ, סנהדרין מט, ב - ... מהא דתנן ביוה"כ.

גם התוספתא נקראת כך: בכ"י ערפורט - יום הכיפורים ובכ"י וינה - כיפורים.

כנגד זה, מופיע בכתבי יד של התלמוד למסכת, השם הוא: יומא. בכ"י מינכן נכתב בסיום: "...וסליקא לה מסכת יומא. בכ"י מינכן 6 נכתב בסיום המסכת: "... וסליקא לה מסכת יומא". בכ"י אוקספורד הכותרת היא: - מסכת יומא. בכ"י ליידין הכותרת: - מסכת יומא. יומא גם בכ"י {נהצב} המשיב באגרת רש"ג (עמ' 33) כתב: (נוסח ספרדי) "ובתר שקלים תנינן סדר יומא ...".

השם "יומא" אינו נראה, כאמור, מקורי שכן שמות המסכתות הן בדרך כלל עברית ואילו השם יומא בארמית הוא יוצא דופן. רי"ן אפשטין 'שער ששמה המלא של המסכת הוא: (סדר יום ה) כיפורים,

---

1) רי"ן אפשטין מבוא לנוסח המשנה עמ' 989, 991.

ראה גם: דערנבורג 315, RESVT 44

ובארמית: סדר יומא (דכיפוריא). ובמבואות לספרות התנאים כתב: ⁽²⁾ "סדר יומא" (יומא יד, ב - מאן תנא סדר יומא, סנהדרין מט, ב - רב פפא אמר אף סדר יומא) "סדר היום" (משנת יומא פ"א מ"ג) - כל עניינה וסידורה עתיק (חוץ מהוספות תנאים אחרונים), שהרי על פי "סדר" מעין זה היו מלמדים לכהן גדול את סדר העבודה (פ"א מ"ג). אפשטיין דוחה את הטענה ש"סדר היום" שבמשנה - (א, ג) מכוון ל"פרשת התורה, שבה נאמרה מצוות עבודת יום הכיפורים" ⁽³⁾ וקובע: "... בוודאי שהיו קורין לפניו פרשת היום עם פירוש ומדרש שהרי העבודה במקדש היתה מתנהגת על פי הוראות הפרושים (יוסף, קדמוניות סי"ח, פ"א י"ג), ואי-אפשר ש"זקני בית דין" היו מסתפקים בקריאת הפרשה כפשוטה. ⁽⁴⁾

מן המקורות שהביא אפשטיין, אי אפשר לקבוע בוודאות שאכן כבר בתלמוד הבבלי מופיע השם 'יומא' או 'סדר יומא' כשם למסכת. במסכת סנהדרין (מט, ב) : אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מניין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סמנים דתנן וכו'... רב פפא אמר אף סדר יומא דתנן כל מעשה יום הכפורים האמורים על הסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום. ופרש רש"י: אף סדר יומא דעבודת יום הכפורים הסדורות במשנה במסכת יומא זו אחר זו קתני. מן הסוגיא עולה שרב פפא אינו מדבר על מסכת בשם "סדר יומא" אלא על סדר עבודת יום הכפורים כפי שהוא מנוי במשנה. גם דברי ר' יוחנן שהביא מבבלי יומא יד, ב "מאן תנא סדר יומא רבי שמעון איש המצפה היא" אינם מדברים במסכת בשם זה, אלא, כפי שפרש כבר רש"י: מאן תנא לסדר תמיד דהך מס' דמיירי בסדר יום הכפורים דפליג אמשניות דסדר התמיד רבי שמעון איש המצפה הוא דשמעינן ליה דפליג אסתמיה דתמיד. כלומר משניות ג-ד שבפרק ב' שבמשנת יומא לקוחות ממשנת תמיד פ"ג מ"א, שהיא של ר' שמעון איש המצפה. בתוספתא

-
- (2) רין אפשטיין, מבואות לספרות התנאים, מאגנס ירושלים 1957 עמ' 36
 (3) ח. אלבק, ששה סדרי משנה מפורשים, ביאליק, ירושלים - דביר, תל-אביב תשי"ב, סדר מועד עמ' 217.
 (4) רי"ן אפשטיין, מבואות לספרות התנאים, עמ' 20.

יומא פ"א הי"ג מובאת משנת תמיד הנ"ל ובסופה הוסיפה התוספתא את ההערה אילו דברי ר' שמעון איש המצפה. על כך מעיר ר"ש ליברמן: ⁵ וכן אמרו בירושלמי (פ"ב ה"ג ל"ט ע"ד) ובבלי (י"ד, ב' לשיטת רב הונא) שתמיד ר' שמעון איש המצפה היא, וסתם משנתנו ביומא כאן כשיטתו, עיין בבלי וירושלמי הנ"ל. עכ"ל. כלומר מדובר כאן במשניות מסוימות במסכת יומא ולא בשם כולל לכל המסכת.

מכל מקום ברור כי השם סדר יומא מצוי כבר אצל רבנו ניסים גאון. בספר מגילת סתרים ⁶: "ובירושל' בסדר יומי", ובהקדמה לספר המפתח: "...שאמרו במסכת יומא ⁷" והוא נמצא בעיקר בכתבי היד והדפוסים של הבבלי.

ברוב מסכתות המשנה השם נקבע על פי תוכן המסכת. ואולם ישנן גם מסכתות אשר קבלו את שמן על פי התחלת המשנה הראשונה של המסכת, כגון: משקין, ביצה, (יום טוב) סוכה ועוד. אפשר איפוא שהשם "יום הכיפורים" בא מן המשנה הראשונה "שבעת ימים קודם ליום הכיפורים וכו'" או מתכנה של המסכת. אולי זו הסיבה ששמו הומר ל"יומא". יתכן גם שהשם המקורי הקדום למסכת: יום הכפורים, כיפורים, הומר לשם הארמי "יומא" כדי להבחין בין שמה של המסכת כולה לבין שמו של הפרק השמיני שאף הוא נקרא: יום הכיפורים.

---

5) ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, כפורים ביהמ"ל ניו-יורק תשכב, עמ' 736, לתוספתא כפורים עמ' 225 שו" 67-68. והשווה דברי רי"ן אפשטיין עצמו במבואות לספרות התנאים עמ' 29.

6) רב ניסים גאון חמישה ספרים מהדורת שרגא אברמסון מקיצי נרדמים ירושלים תשכ"ה. עמ' 284, עמ' 255.

7) שם עמ' 59.